

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ДОСТОВІРНОСТІ ПОКАЗАНЬ СВІДКА ТА ЗАСОБІВ ЇЇ З'ЯСУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проаналізовано методологічні засади здійснення досліджень доказування у кримінальному провадженні, на підставі якого показано, що на їх формування вплинули світоглядні ідеї утилітаризму, гуманізму, скептицизму, матеріалізму, філантропізму, ригоризму, емпіризму, раціоналізму, матеріалістичної діалектики, релятивізму. Запропоновано виявляти стриманий консерватизм – відкритість до сприйняття наукових здобутків усіх наявних методологічних основ дослідження доказування у кримінальному провадженні, що дасть змогу ґрунтовніше вивчити питання, які стосуються достовірності показань свідків у кримінальному провадженні.

Ключові слова: методологія, доказування, достовірність, показання свідка, утилітаризм, гуманізм, скептицизм, матеріалізм, філантропізм, ригоризм, емпіризм, раціоналізм, матеріалістична діалектика, релятивізм.

Постановка проблеми. Питання достовірності показань свідка про обставини, які мають значення для кримінального провадження, є компонентом складної системи наукових проблем імовірності та вірогідності знання у кримінальному провадженні, формулювання та наукове вирішення яких постійно супроводжує теорію доказування. М. Є. Шумило вказує, що цей наукознавчий факт, а також прагматика процесуальної діяльності (запровадження у КПК України 2012 року (*курсив наш – Ю.Л.*) різних змагальних процедур доказування у стадіях досудового розслідування та судового розгляду, різні процесуальні форми збирання доказів, розподіл доказів на досудові та судові тощо) ставить завдання вкотре розглянути складну тему ймовірності та вірогідності у кримінальному провадженні [1, с. 44].

Недостатньо дослідженим нині є вплив утилітаризму, раціоналізму, гуманізму, релятивізму й інших концепцій на формування уявлень про природу доказування у кримінальному провадженні, а відтак у науковій розвідці не залучаються можливості використання їх досягнень для визначення методології дослідження питань достовірності показань свідків.

Стан дослідження. Традиційним для теорії кримінального процесу є методологічний підхід до цього питання з позицій конвергенції

напрацьовань у галузі гносеології й юриспруденції. Науковий доробок із цього питання сформований завдяки роботам В. Гмирка, В. Гончаренка, Ю. Грошевого, В. Дорохова, І. Котюка, А. Кухти, О. Ларіна, І. Лузгіної, М. Михеєнка, М. Погорецького, С. Стахівського, М. Шумила та ін. Однак не тільки гносеологічні концепції, які дають уявлення про природу пізнання і його можливостей, ставлення знання до реальності визначають загальні передумови пізнання, виявляють умови його достовірності й істинності [2, с. 216], в різні часові проміжки розвитку теорії доказування були основою для визначення та описання особливостей пошуково-пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні, зокрема достовірності показань свідків.

Метою статті є на підставі аналізу методологічних концепцій, які в різний час були основою для формування теорії доказування у кримінальному провадженні, визначення методологічних засад дослідження питань достовірності показань свідків і засобів її з'ясування у кримінальному провадженні.

Виклад основних положень. На одну з перших робіт із теорії доказування у кримінальному провадженні, яка належить І. Бентаму, вплинули його наукові позиції як філософа-утилітариста, які були засновані на етичних принципах визначення доцільності та моральності вчинків за їх корисністю для щастя найбільшої кількості людей у державі [3, с. 1]. Судочинство він вважав мистецтвом користуватися доказами і стосовно його правил указував, що вони повинні відповідати умовам: 1) справедливості рішення; 2) зрозумілості; 3) економії; 4) відсутності зайвих обмежень. Якщо на підставі правил судочинства суддя виправдовує обвинуваченого, якого він вважає винним за визначенням закону, якщо він присуджує громадянина до втрати такого права, яке, на його думку, закон хоче зберегти його, тобто, якщо справа вирішується проти того, якби вона була вирішена суддею без формальних утисків, – можна бути впевненим, що правила судочинства не досконалі [3, с. 2–3]. Через це його трактат про судові докази містить чимало роздумів про предмет формування правил збирання й оцінки доказів, які ґрунтуються не лише на нормативних приписах закону, які враховують інтереси суспільства, а й виходять насамперед з розуміння природного взірця законного судочинства, яким він представляв суд доброго батька сім'ї, що залагоджує сутички в середовищі своїх домочадців [3, с. 4–8]. Об'єднуючи легальні приписи й індивідуальний підхід до кожного учасника суду батьком сімейства, яким повинен слідувати законний суд, науковець розглянув особливості формування довіри та недовіри до доказів, психологічні причини правдивості та неправдивості свідчень, розумові здібності, моральні

схильності стосовно показань свідків, гарантії показань та правила їх одержання, заздалегідь установлених та непрямих доказів, особливості виключення доказів та неймовірне і неможливе в доказуванні [3, с. 8–332].

На теоретичні погляди С. Єрофєєва стосовно доказів у кримінальних справах, зокрема щодо недопустимості використання катувань, вплинули гуманістичні ідеї філософів епохи просвітництва Г. Гроція, Ш. Монтеск'є, Й. Зонненфельса, Х. Томазія та ін. [4, с. 24–31].

О. Жиряєв констатував, що теорія доказів має важливе значення в науці кримінального судочинства завдяки посиленню впливу філософії взагалі та насамперед логіки на засади кримінального судочинства. Успіхи в гносеології він відносив до найміцніших та найбеззаперечніших надбань у галузі людського бачення. Незважаючи на надзвичайну різноманітність кримінально-судочинних законоположень, зазначав О. Жиряєв, всі вони є лише різними мірами та шляхи, які можуть допомагати у посвідченні дійсності або ж недійсності відомого факту, тобто містити вказівку на засоби пізнання істини. Чи досяжна для людини істина взагалі; чим вона має керуватися в її пізнанні – зовнішніми відчуттями або ж вродженими законами розуму? Ці питання, насамперед за часів І. Канта, вважаються найважливішими в філософії, від вирішення яких залежить її доля. Серед філософських концепцій, які вплинули на формування доказів як способів доказування, О. Жиряєв виокремлює скептицизм і матеріалізм, філантропізм і регоризм [5, с. 5, 9–10, 23].

На погляди В. Спасовича щодо процесу доказування суттєво вплинули ідеї матеріалістичного емпіризму та раціоналізму як напрямів у теорії пізнання. Він одним із перших спробував на підставі уявлень про пошуково-пізнавальну діяльність визначити її особливості у кримінальному провадженні. В. Спасович зазначав, що особа юридична – суд переконається так же, як і окрема фізична людина, він черпає своє пізнання з тих же джерел, вживає такі ж заходи, тими ж способами прагне розкрити істину, як й будь-яка інша особа. Він ще більше схожий на історика, який намагається відновити зі всією точністю подію, що відбулася, давно минула та відома тільки за слідами, котрі залишилися у зовнішньому світі. Різниця між діяльністю судді та діяльністю будь-кого полягає не в меті дії, – мета в них одна: розкриття істини, і не в способі дій, – спосіб їх дій один: вони діють за логічними необхідними, незмінними законами людського мислення; різниця тільки в результатах суддівського переконання, в юридичних наслідках, що випливають із нього. В. Спасович вважав джерелами людського пізнання досвід та розум, тобто безпосереднє спостереження

того, що пізнається та умовиводи. Досвід він поділяв на внутрішню самосвідомість та чуттєві відчуття, або на досвід безпосередній, який полягає в засвоєнні шукачем переконань інших осіб (переказ), здобутих внутрішнім самоспогляданням або чуттєвим спостереженням. Як способи пізнання розумом (наведення) він вирізняв аналіз, шляхом логічного висновку (*deductio*), переходячи від загального до приватного, та синтез, шляхом наведення (*inductio*), узагальнення від відомих наслідків до невідомої ймовірної їх причини. Такими, що відповідають чуттєвому досвіду, ним виділені особистий огляд суддею слідів злочину та висновки експертів, переказ – власне зізнання обвинуваченого, показання свідків, письмові документи, присяга підсудного, наведення – докази [6, с. 166–173]. На розкритті сильних і слабких боків кожного з виділених способів пізнання та їх втіленні у визначених законом пізнавальних діях суду сформовані погляди В. Спасовича щодо особливостей збирання доказів у кримінальному провадженні та одержання достовірного знання про обставини події злочину.

І. Фойницький, розкриваючи особливості пізнавальної складової доказування, акцентував на логічних засадах мислення людини, на особливості формування силогізмів доказування у кримінальному провадженні на підставі сучасних досягнень логіки. Він визначив, що способи набуття знання та його контролю становлять зміст логіки, яка розрізняє знання наукове та знання практичне. Сучасна логіка, зазначав І. Фойницький, відмовившись від метафізичного напрямку пізнання шляхом самоспостереження, займається способами набуття знання шляхом спостереження навколишніх явищ, визнаючи такими способами безпосереднє сприйняття (інтуїтивна достовірність), індукцію і дедукцію (складна або непряма достовірність).

Саме І. Фойницький особливості доказування у кримінальному судочинстві розглядає через призму різниці між пізнанням науковим і науковою істиною та пізнанням практичним та істиною практичною. Відрізняючи наукове знання від практичного не за достовірністю істин, які вони дають, а за змістом істин, наукова достовірність полягає в розкритті законів природи, практична достовірність – встановленні окремих явищ чи груп явищ. Він констатував, що внаслідок такої різниці у змісті наукова достовірність має загальний характер, практична достовірність, до якої належить й судова, – конкретний. Перша має якості незмінності, непохитності, характерні законам природи, друга – якості відносності, індивідуальності, які притаманні конкретним подіям. Наукове знання потребує найвищого ступеня достовірності. Людина практичної діяльності, землероб, купець та ін., змушена задовольнятися менш точними знаннями та найпростішими способами

їх отримання. Однак суддя займає середину для вирішення питання, й він має можливість ознайомитися з необхідними даними. З огляду на це, І. Фойницьким і визначені правила формулювання силогізмів для встановлення практичної судової достовірності [7, с. 190–233].

Радянський період розвитку теорії доказування вирізнявся домінуванням постулатів марксистсько-ленінської матеріалістичної діалектики, яка визначалася як справжня наукова, єдино істинна філософія. В ній пізнання визначалось як відображення світу в свідомості людини, яке є невід'ємним від змін в об'єкті пізнання під час суспільної практики, та здійснюється на підставі законів єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні та заперечення заперечення. Доктринально в матеріалістичній діалектиці пізнання визначається як процес проникнення свідомості в об'єкт, а пізнавальною метою цього процесу є досягнення істини, тобто правильне відображення об'єкта. Результати процесу пізнання, оскільки вони є адекватним відображенням речей, їх властивостей та відносин, завжди мають об'єктивний зміст та становлять об'єктивну істину, яка не є дійсністю, а – об'єктивним змістом результатів пізнання [8, с. 479–498]. Важливим для радянської теорії доказування є період із початку 60-х років до першої половини 90-х років ХХ ст., якому характерна низка робіт [9–13], що є значущими для формування методологічних засад сучасної теорії доказування. Якщо не брати до уваги ідеологічну складову матеріалістичної діалектики, розвинутої К. Марксом та В. Леніним, то перед нами постає низка теоретичних положень, сформульованих ученими-процесуалістами:

- метою доказування є встановлення об'єктивної істини, якою є результат правильного відображення конкретного злочину й одночасне об'єднання абсолютної та відносної істини, яке відображає конкретність та неповноту пізнання під час кримінального провадження;

- пізнання події злочину під час доказування у кримінальному процесі має ретроспективний характер і його успішне здійснення забезпечується властивістю матерії відображати властивості інших матеріальних форм у формі зміни власних властивостей у процесі взаємодії з ними та властивостями свідомості людей відображати та відтворювати спостережувані явища об'єктивної дійсності;

- кримінальний процесуальний закон регламентує зовнішню форму практичної діяльності з доказування у кримінальному процесі, яка призначена забезпечити дотримання прав учасників кримінального провадження, внутрішня його складова (засоби мислення) підпорядковується законам логіки;

- безпосередність (через особистий досвід) та опосередкованість (через досвід інших людей) практики пізнання обставин події злочину слідчим, прокурором, судом;

- комплексність використання чуттєвих та раціональних засобів пізнання обставин, які підлягають доказуванню;

- можливість використання одержаних відомостей про факти для обґрунтування ними прийняття процесуальних рішень тільки після їх перевірки шляхом взаємного зіставлення та встановлення відсутності в них суперечностей;

- результати суспільної практики (досягнень природничих та технічних наук) повинні використовуватися для перевірки істинності висновків органів розслідування та суду;

- перевірка достовірності доказів можлива лише тому, що вони відображають у різних формах і факти об'єктивної дійсності, і їх різноманітні зв'язки. Тому достовірні докази є у тих же різноманітних зв'язках між собою, як і факти, які вони відображають. Неправдиві докази не мають об'єктивних зв'язків із предметом доказування, побіжними фактами та і з іншими достовірними доказами [14, с. 58–90; 15, с. 5–108, 140–177].

Ці теоретичні погляди визначаються як методологічна основа й для сучасних робіт із різних проблем теорії доказування у кримінальному провадженні здебільшого правознавців. Однак деякими процесуалістами нині здійснюються пошуки альтернативних наукових засад для таких досліджень. Так, О. Александров із групою однодумців активно розробляє так звану «нову теорію судових доказів», яка ґрунтується не на концепті об'єктивної істини та інших положеннях діалектичного матеріалізму, а на релятивістській теорії пізнання, тобто на відносності та умовності змісту пізнання і його результатів, значущість яких визначається метою діяльності людини, на когнітивних уявленнях про свідомість, сприйняття, пізнання та про суб'єкт загалом. О. Александров не заперечує те, що реальність існує. Цим він знімає актуальність суперечностей між ідеалістичною та матеріалістичною діалектикою. Він указує на неприпустимість прийняття метафори «відображення», яка є методологічним базисом для теорії об'єктивної істини.

Пізнання – це одержання та засвоєння (переробка) людиною за певними схемами, моделями інформації і із зовнішнього, і із внутрішнього середовища з метою адаптації до реальності. Заміна поняття «істинність» поняттям «життєздатність» визначається принциповим. Метою пізнання є не об'єктивність, а пристосування. «Корисним» є те знання, яке підтримує життєздатність системи. Перевагами когнітив-

ного підходу, як зазначається в концепції «нової теорії судових доказів», є те, що він ігнорує міждисциплінарні бар'єри та складається з низки галузей наукового знання: антропології, нейропсихології, лінгвістики, синергетики, психології, кібернетики. «Судова істина» – інструмент адаптації індивіда та суспільства до навколишнього середовища. Відповідно йдеться не про істинність судового рішення, а про його здатність виконати функцію врегулювання правового конфлікту, стабілізації системи. І, якщо судовий вирок руйнує солідарність суспільства, розколює його, протиставляє владу народу, то знання, яке міститься в ньому, є неправильним [16; 17].

В. Гмирко запропонував розглядати доказування як функціональну структуру діяльності у кримінальному процесі, як систему функціональних місць «мета» ↔ «вихідний матеріал» ↔ «спосіб» ↔ «носії діяльності» ↔ «засоби» ↔ «перетворювальний процес» ↔ «продукт діяльності» та зв'язків між ними на підставі системо-мислєдіяльнісного підходу до вироблення технології мислення. Цей філософсько-методологічний напрям, основну роль у формуванні та теоретичному обґрунтуванні якого належить Г. Щедровицькому, відрізняється особливою організацією мисленнєвої діяльності з використанням спеціально виробленої для цього термінології та процедур рефлексії і спрямований на формування надпредметного мислення [18].

З огляду на це, В. Гмирком сформоване авторське бачення мовознавчого, філософського, психологічного, праксеологічного і системного фокусів виділених ним феноменів функціональних місць «мета діяльності доказування в кримінальному процесі», «вихідний матеріал діяльності доказування в кримінальному процесу», «спосіб діяльності доказування в кримінальному процесі», «засоби діяльності доказування в кримінальному процесі», «носії діяльності доказування в кримінальному процесі», «перетворювальний процес діяльності доказування в кримінальному процесі», «продукт діяльності доказування в кримінальному процесі» [19].

А. Кухта з приводу виникнення нових концепцій теорії доказування зазначив, що діалектичний матеріалізм може бути визнаний лише одним із варіантів світогляду, який пояснює світ і людину. На його основі може формуватися певна політика та стратегія побудови структур і соціальних, і інтелектуальних. Проблема полягає в догматизації вчення діалектичного матеріалізму, яка обмежує його потенціал. У сучасних умовах плюралізму ідеологій і способів дослідження діалектичний матеріалізм є одним із можливих способів пояснення того, як відбувається пізнання. Він не може претендувати на монополію та

істину в останній інстанції. Пояснення природи пізнання та його результатів можуть бути найрізноманітнішими, боротьба конкуруючих ідей, напрямів та шкіл у цій сфері збагачує теорію. Але рекомендації законодавцю можуть бути виражені одним правилом – не нашкодь. А. Кухта визначає свою позицію з цього питання як охоронний консерватизм [20, с. 258].

Ми також вважаємо за доцільне дотримуватися такої позиції. Тільки уточнимо її як стриманий консерватизм. Вбачаємо, що вона в умовах реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства дає змогу враховувати під час дослідження питань достовірності показань свідка та засобів її з'ясування досвід і здобутки класичних підходів діалектичного матеріалізму, й бути відкритим до осмислення надбань альтернативних йому концепцій наукової інтерпретації доказування у кримінальному провадженні та його окремих складових.

Висновки. Аналіз методологічних засад здійснення досліджень доказування у кримінальному провадженні засвідчує, що на їх формування вплинули світоглядні ідеї утилітаризму, гуманізму, скептицизму, матеріалізму, філантропізму, ригоризму, емпіризму, раціоналізму, матеріалістичної діалектики, релятивізму, системно-мислєдїяльності. З перелічених філософських концепцій найбільший вплив на вітчизняну теорію доказування має матеріалістична діалектика. Внесок учених-процесуалістів та криміналістів, які керувалися її засадничими ідеями для наукової інтерпретації змісту та сутності і загалом доказування, і її окремих складових, зокрема й одержання ймовірного та вірогідного знання з показань свідків про обставини, які мають значення для кримінального провадження, складно переоцінити і для нашого дослідження вони є визначальними.

Однак, з огляду на те, що категорія достовірності доказів тією чи іншою мірою висвітлювалась у працях процесуалістів, які ґрунтувалися не на концептах матеріалістичної діалектики, а саме остання зумовила в радянський час розвитку вітчизняної теорії доказування і до сьогодні майже повне виключення з наукового обігу категорії достовірності на користь об'єктивної істини.

Це вважаємо вимагає врахування наукового доробку процесуалістів, які обирали як методологічну основу для вивчення питань достовірності доказів, зокрема, й тих, що містяться в показаннях свідків, інші філософські концепції. Тобто, обравши матеріалістичну діалектику, проявляти стриманий консерватизм – відкритість до сприйняття наукових здобутків інших методологічних досліджень доказування

у кримінальному провадженні, зокрема, й під час вивчення питань достовірності показань свідка та засобів її з'ясування у кримінальному провадженні.

1. Шумило М. Є. Імовірність і вірогідність знання у кримінальному провадженні як передумова потреби об'єктивізації результатів доказування / М. Є. Шумило // *Право України*. – 2014. – № 10. – С. 44–52.

2. *Философская энциклопедия* / главн. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 5. – Сигнальные системы – Яшты. – 740 с.

3. О судебных доказательствах. Трактат Иеремии Бентама по изданию Дюмона / Бентам Иеремиа; пер. съ франц. И. Гроновичем. – К.: Тип. М. П. Фрица, 1876. – 421 с.

4. Ерофеев С. Разсуждение о доказательствах уголовных преступлений и о свойствах сих доказательств вообще и в особенности по Российскимъ узаконениям / С. Ерофеев. – Х., 1825. – 80 с.

5. Жириевъ А. Теорія улѣкъ: сочиненіе, написанное для получения степени доктора юридических наук / А. Жириевъ. – Дерптъ: тип. Г. Лаакмана, 1855. – 214 с.

6. Спасович В. Д. Теорія судебно-уголовныхъ доказательствъ // Сочиненія В. Д. Спасовича / В. Д. Спасович. – СПб., 1890. – Т. 3: Статьи, диссертации, лекції юридическаго содержания. – С. 161–274.

7. Фойницкий И. Я. Курсъ уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – изд. второе, переработанное. – СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1899. – Т. 2. – 1899. – 607 с.

8. *Философская энциклопедия* / главн. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1960. – Т. 1. А: Дидро. – 504 с.

9. Строгович М. С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе / М. С. Строгович; отв. ред. Б. С. Никифоров. – М., 1955. – 384 с.

10. Арсенъев В. Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе / В. Д. Арсенъев. – М.: Юрид. лит., 1964. – 180 с.

11. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть общая / Г. И. Кочаров, Г. М. Миньковский, А. А. Эйсман и др.; ред. кол. Н. В. Жогин, И. И. Карпец, Г. И. Кочаров и др. – М.: Юридическая литература, 1966. – 584 с.

12. Белкин Р. С. Криминалистика и доказывание / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М., 1969. – 216 с.

13. Варфоломеева Т. В. Производные вещественные доказательства / Т. В. Варфоломеева. – М., 1980. – 48 с.

14. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Р. С. Белкин, А. И. Винберг, В. Я. Дорохов и др.; ред. кол. Н. В. Жогин, В. Г. Танасевич, Г. М. Миньковский и др. – изд. 2-е, исправл. и доп. – М.: Юридическая литература, 1973. – 735 с.

15. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания / И. М. Лузгин. – М., 1969. – 178 с.

16. Александров А. С. Новая теория доказательств / А. С. Александров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iaaj.net/node/406>

17. Александров А. С. Введение в судебную лингвистику: монография / А. С. Александров. – Н.-Новгород: Нижегородская правовая академия, 2003. – 420 с.

18. Щедровицкий Г. П. Философия. Наука. Методология / Г. П. Щедровицкий. – М., 1996. – 641 с.

19. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монографія / В. П. Гмирко. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. – 314 с.

20. Кухта А. А. Доказывание истины в уголовном процессе: монография / А. А. Кухта. – Н.-Новгород, 2009. – 568 с.

Лозинская Ю. И. Методологические основы исследования вопросов достоверности показаний свидетеля и средств ее установления в уголовном производстве

Осуществлен анализ методологических основ проведения исследований доказывания в уголовном производстве, благодаря которому показано, что на их формирование в разные временные промежутки повлияли мировоззренческие идеи утилитаризма, гуманизма, скептицизма, материализма, филантропизма, ригоризма, эмпиризма, рационализма, материалистической диалектики, релятивизма. Предложено проявлять сдержанный консерватизм – открытость к восприятию научных достижений всех существующих методологических платформ исследования доказывания в уголовном производстве, что позволит осуществить более углубленное изучение вопросов достоверности показаний свидетелей в уголовном производстве.

Ключевые слова: методология, доказывание, достоверность, показания свидетеля, утилитаризм, гуманизм, скептицизм, материализм, филантропизм, ригоризм, эмпиризм, рационализм, материалистическая диалектика, релятивизм.

Lozynska Yu. I. Methodological basis of researching the issues of the witnesses' testimony and the ways of its determining in the criminal proceeding

The article analyzes the methodological basis of conducting the substantiation investigations in the criminal proceeding, based on which it was shown that their formation within different periods of time was influenced by the world-view ideas of utilitarianism, humanism, skepticism, materialism, philanthropy, rigorism, empirism, rationalism, materialistic dialectics, relativism. Out of these philosophical conceptions the materialistic dialectics has the greatest influence on the national credibility theory. The contribution of scholars which formed its key ideas for the scholarly interpretation of the content and nature of the testimony in general and its separate components, including the receipt of possible and probable knowledge from the testimony about the conditions related to the

criminal case, are hard to overestimate for our research, and they are decisive. However, on the assumption that the category of the witness's credibility to this or that degree was discussed in the works of processualists grounded not on the concepts of the materialistic dialectics, but the latter was the one which during the Soviet epoch of the development of the national testimony theory and till this day caused almost complete exclusion from the scholarly circulation of the credibility category in favor of the objective truth.

This, to our point of view, requires considering of the scholarly experience of the processualists, who chose other philosophical concepts as a methodological basis for studying the issues of the witness's credibility, in particular, the ones contained in the witnesses' testimony. Which means that being on the platform of the materialistic dialectics shows the restrained conservatism i.e. openness to the perception of the scholarly achievements of other methodological platforms of the testimony research in the criminal proceeding, in particular, during the studying of the issues of witness credibility and the methods of its clarification in the criminal proceeding.

Key words: *methodology; evidence; credibility; witness testimony; utilitarianism, humanism, skepticism, materialism, philanthropy, rigorism, empirism, rationalism, materialistic dialectics, relativism.*

Стаття надійшла 7 липня 2017 р.

УДК 343.3/7

О. Р. Пелешак

КІБЕРДИВЕРСІЯ ЯК ФОРМА СУЧАСНОЇ ДИВЕРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено питання, пов'язані з визначенням поняття «диверсія» та її поділом на окремі види. Запропоновано класифікацію нових форм диверсійних актів у сучасних умовах. Виокремлено кібердиверсію як форму сучасної диверсійної діяльності.

Обґрунтовано необхідність узгодження ст. 113 Кримінального кодексу України (диверсія) з іншими статтями (злочини у сфері використання комп'ютерів).

Ключові слова: *національна безпека, гібридна війна, диверсія, гібридна диверсія, кібердиверсія.*

Постановка проблеми. Глобалізація та розвиток інформаційних технологій суттєво вплинули на технологію ведення сучасних війн, невід'ємним елементом яких стали диверсії, скоєні за допомогою кіберпростору. Проте загальна кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за диверсію, хоч й відповідає положенням су-